

Radek STREJČEK, Hejtmanská správa komorního velkostatku Pardubice v letech 1679–1681, Pardubice 2017

(bakalářská práce, 84 stran rukopisu)

Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, Ústav historických věd

studijní program: Historické vědy

studijní obor: Kulturní dějiny

oponentský posudek

Bádání zaměřené na šlechtický i komorní velkostatek má v českém prostředí hlubokou tradici, stejně jako výzkumy věnované hospodářským instrukcím, modelům vrchnostenské správy jednotlivých panství a kompetencím úředního personálu. Samotné studium byrokratického (či úředního) aparátu na různých stupních správy, včetně regionálních úřadů, patří ostatně i k soudobým trendům v zahraničním bádání a několik významných prací k dané tematice bylo v posledních letech vydáno též v domácím prostředí. Při bližším seznámení s těmito statěmi je patrné, že kladou velký důraz na poznání skutečné reality úřadování, na jeho proměny i na proces postupné byrokratizace raněnovověkých úřadů a opouští tradiční přístup „rekonstruování“ praxe z normativních pramenů, instrukcí a pokynů, které byly často od všední reality na míle vzdáleny. Radek Strejček si svou bakalářskou práci předsevzal přispět do této problematiky a zaměřil se na otázku, jaké činnosti/jakým činnostem související/souvisejícím se zajištěním stability panství hejtman věnoval nejvíce pozornosti ve styku s přímými nadřízenými a do jaké míry tyto záležitosti (ne)řešila hejtmanská instrukce, případně jakými pravomocemi nejvyššího úředníka pro tyto případy „vybavila“. Odpovědi na dané otázky zamýšlel student získat analýzou dvou typů pramenů – hejtmanské instrukce z roku 1673 na jedné straně a kopiáře zaznamenávajícího příchozí poručení od české komory z let 1679–1680 (oba prameny uloženy v SOA Zámorsk, Vs Pardubice) na straně druhé. Celkový obraz měly doplnit některé příklady z dochované korespondence hejtmana s úředníky české komory, uložené dnes ve fondu Nová manipulace v Národním archivu. Nastíněné téma je bezpochyby velmi zajímavé a zvolený přístup slibný, bohužel již při pohledu na obsah práce je patrná jistá nevyváženost a nekonceptnost, která se posléze prolíná celým textem.

Stylistické i obsahové „přešlapy“ se nevyhnuly již úvodní pasáži, v níž se autor pokouší shrnout dosavadní bádání k tematice. Text je poněkud nepřehledný, mimo to autor zaměňuje pojmy šlechtický a komorní velkostatek (resp. používá je jako synonyma) a již na tomto místě pronáší ukvapené a neodůvodněné závěry.¹ Následuje teoretická část práce, která sestává ze tří

¹ „Rozdíl mezi správou v předbělohorském a pobělohorském období není zásadní.“ (s. 1) „Málo pro bádání o komorních velkostatecích najdeme v účetních materiálech.“ (s. 3)

kapitol. První popisuje vznik a vývoj komorního velkostatku, druhá je věnována úřadu české komory a třetí se zabývá vrchnostenskými instrukcemi. Část věnovaná komornímu velkostatku je značně heslovitá, jednotlivá komorní panství zde nejsou ani stručně představena, což platí bohužel i pro sledované Pardubice. Podkapitoly věnované poplužním dvorům a pivovarům jsou naproti tomu dle mého názoru nadhodnoceny, s ohledem na pramennou základnu i tematiku dalších kapitol mohly být dané pasáže redukovány a konkretizovány pro poměry pardubického panství. Chtěl-li autor přiblížit stěžejní režijní oblasti, naprosto opomenul jakoukoli reflexi rybníkářství, které bylo nejen pro Pardubice stěžejním sektorem. Pasáže o mlýnech, železářství i zmínka o sklářství jsou pak nesmyslně zařazeny k pivovarům, přičemž posledně zmiňované oblasti nejsou pro pardubické panství podstatné, není tedy patrné, proč se jím autor ve svém textu věnuje, když kupříkladu výše zmíněné rybníkářství naprosto opomenul.

Samostatná kapitola o úřadu české komory je v podstatě přepisem odpovídající kapitoly z jiné stati.² Zde by bylo vhodné, aby se autor pokusil „vytěžit“ více z ostatních jím zmiňovaných titulů. V části dotýkající se vizitací je pak značný prostor věnován vizitacím proběhlým v 16. století, vzhledem k tematice práce by bylo možné tyto pasáže zestručnit a věnovat více pozornosti vizitačním zprávám ze století následujícího. Úvodní pasáž o instrukcích by si zasloužila „učesat“, jejich definice je opět poněkud zmatečná a nepřehledná. Instrukce z roku 1673, která by měla být jedním ze stěžejních kamenů této bakalářské práce, je rozebrána podrobněji, chybí mi však alespoň stručné porovnání s předchozími instrukcemi pro pardubické hejtmany. Přitom právě tímto srovnáním by si autor učinil plastičtější a přesnější obraz o tom, na jaké články kladla komora (či samotný hejtman) v průběhu let váhu, zda a jak se jednotlivé pasáže obměňovaly či zpřesňovaly apod.

Již ve výše představených kapitolách začíná být bohužel patrný další a dle mého názoru největší problém celého textu, a tím je velmi nízká míra vlastní argumentace a interpretace. R. Strejček namísto toho často „lepší“ vedle sebe úryvky z prací různých autorů, které si buď odporují nebo jsou použity nahodile, zcela zjevně bez jakékoli reflexe autora. Výsledkem jsou některé problematické formulace,³ jsme rovněž svědky toho, že R. Strejček v zájmu pokrácení převzatého textu vynechá určitou část a dané souvětí posléze nedává žádný smysl.⁴

² Zuzana RŮŽKOVÁ, *Mezi kladivem a kovadlinou. Vrchnostenský aparát pardubického panství v letech 1560–1630* (rigorózní práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze), Praha 2014.

³ „Instrukce měly dobrý účinek, dokud se jich neobjevilo příliš mnoho. Hodně instrukcí ukazovalo na špatnou správu, kterou vedli úředníci. Ti řídili panství po svém a byrokratizovali ho. Můžeme tedy říci, že se jedná o byrokratizační prostředek, který uklidňoval situaci. Pán vydal instrukci hejtmanovi a ostatním úředníkům, ti neponechali nic náhodě a vydali další instrukci svým podřízeným. Ve skutečnosti byli všichni spokojeni, že učinili správně. Vše fungovalo do doby, než byl odhalen podvod kteréhokoliv úředníka a nebyla nařízena vizitace – ta

Kapitola věnovaná hejtmanovi (a purkrabímu) by si opět zasloužila více pozornosti, patří mezi ty, které měl autor jednoznačně rozšířit. Šťastným krokem zde rozhodně nebyla jednostranná inspirace dílem Václava Černého o hospodářských instrukcích.⁵ Tato práce jistě mohla (ba dokonce měla) být recipována, je nutno mít však na paměti, že se jedná o starší přehledové dílo a závěry v něm uvedené rozhodně nelze nekriticky a bez dalšího výzkumu přejímat pro prostředí pardubického panství. Toto doporučení lze vztáhnout i na další kapitoly přibližující životní osudy hejtmana Jakuba Bohuslava Lysandera z Ehrenfeldu, koncipovanou na základě jednoho prvorepublikového článku. Jistě by bylo vhodné využít novější historické práce, jež svou tematikou spadají do sledovaného období (Maur, Schwaller, Siglová apod.)

„Praktická část“ práce v podstatě začíná kapitolou nazvanou „Norma vs. praxe – každodenní náplň úředníka komorního panství,“ která má velmi podnětný název, de facto se však zabývá hejtmanským kopiářem z let 1679–1680. Ke skutečnému srovnání, zda a případně jaké byly rozdíly mezi nastíněnou normou (instrukcí) a hejtmanovou každodenní praxí (zachycenou do určité míry ve zkoumaném kopiáři), nedošlo. Autor se snaží sice jednotlivé záznamy porovnat s odpovídajícími pasážemi v instrukci z roku 1673, v podstatě se však omezuje na konstatování, že byly nějakým způsobem v instrukci řešeny. R. Strejček se rozhodl zaznamenané případy rozdělit tematicky do tří skupin, tedy na ty, jež se věnují „poddanským záležitostem“ (zejména aktu propouštění osob z poddanství), druhou skupinu tvoří listy dotýkající se „správy panství“ (kam autor zahrnuje jak změny na úředních postech, pokyny pro jednotlivé úředníky, tak zápisy smluv či soudní záležitosti apod.) a třetí skupinu charakterizuje jako „hospodářské záležitosti“ (kde však v podstatě, dle jeho názoru „tradiční“ témata, tedy otázky účtů, prodeje nemovitostí apod. ponechává bokem a odkazuje na poněkud nesourodý segment týkající se blíže nespecifikovaných nedoplateků za rok 1676, stavby masných krámu nebo nákladů na popravu jednoho z poddaných, které by již z principu věci neměly být do této skupiny vůbec zahrnuty). Z výše uvedeného je patrné, že již toto rozčlenění i autorova kategorizace jednotlivých případů je problematická, stejně jako odůvodnění výběru příkladů zvolených pro následující tabulku⁶ a pro

pak odhalila, že se instrukce neplní.“ (s. 28) Takto přece nemůžeme praxi na komorních panstvích, ani na tom pardubickém generalizovat!

⁴ Viz kupříkladu „Skutečnost, že většina stálých platů a běžných příjmů by byla vázána datem sv. Jiří a sv. Havla, což by pro komorní účtárnu znamenalo ohromný nárůst agendy, bylo od tohoto kroku upuštěno.“ (s. 18)

⁵ Václav ČERNÝ, *Hospodářské instrukce. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v XV.-XIX. století*, Praha 1930.

⁶ „Pro lepší přehled o rozmanitosti zápisů jsem vytvořil tabulku, kde jsou zaznamenány případy a jejich množství. V tabulce nebudou zachyceny všechny. Jelikož 236 zaznamenaných případů by vytvořilo mnohastránkovou tabulku a mým cílem není vytvořit podrobný přehled záznamů v poručení, ale ukázat jaké druhy případů úředníci

rozpracování v další kapitole. Zde na příkladu propuštění jedné poddané dokládá, že hejtman v podstatě postupoval v souladu s instrukcí, tedy propustil z panství vdovu, ale odmítl po konzultaci s komorou propustit i její děti, což pochopitelně nebylo v zájmu populační a hospodářské politiky (nejen) komorních panství. Tento moment by nicméně bylo vhodné podrobněji rozebrat a věnovat se více takovým případům, aby bylo zřejmé, zda se skutečně jednalo o reprezentativní případ a tedy běžnou praxi či nikoli. Nelze přece činit dalekosáhlé závěry na základě okolností jednoho případu, jehož výběr autor v podstatě ani neodůvodňuje. Následují příklady cizoložství, povolení ke vstupu do manželství a otázka defraudací v řadách úřednictva, jež je zcela nesmyslně uvozena případem rožmberského písaře (!) Matyáše Fucha z Fuchýřova a doplněna „kauzami“ Matyáše Levhartického z Levhartic a Bohuslava Křižanovského, což byli sice pardubičtí důchodní písaři, úřadující nicméně v poslední třetině 16. století. Přitom by na tomto místě bylo možné všeobecně pohovořit o tom, že s nedoplatky a podezřeními z defraudací se na pardubickém panství setkáváme po celou komorní éru, naznačit, jak na ně komora reagovala a zda se tato problematika odrazila v instrukcích. Posléze by mohl autor logicky navázat případem purkrabího Suchomela, na nějž v kopiáři narazil. Podobně se dalo postupovat v pasáži věnované procesu jmenování úředníků. Zařadit případ hrdelního trestu do sekce věnované hospodářským záležitostem je pak, jak bylo zmíněno výše, naprosto zcestné. Samostatná podkapitola je věnována událostem neklidných let 1679–1680, kde autor stručně nastiňuje průběh poddanských rebelií i jejich podobu na Pardubicku. Navazuje opět záznamy z kopiáře, které se však nikterak nedotýkají politické situace a nevypovídají ani o „pardubické“ petici. Jedná se o praktické pokyny komory, jak panství co nejlépe připravit na příjezd a pobyt Leopolda I.

Devátá kapitola zpracovává vybrané příklady z korespondence hejtmana a komorních úředníků, jež autor dohledal ve fondu Nová manipulace v NA. Bohužel, jsou zde opět vypíchnuty víceméně bez kontextu, nejsou ani odpovídajícím způsobem vztaženy k předešlým částem práce. Předposlední kapitola, která by měla shrnovat slibovanou analýzu pramenů, i samotný závěr ukazují snahu autora zhodnotit zvolené případy, obě části jsou však pochopitelně poznamenány všemi výše uvedenými nedostatky a vedou autora ke zjednodušeným či přímo chybným závěrům.⁷

řešili. Proto jsem do tabulky dosadil ty, které se nejčastěji vyskytují a také ty, které jsou dle mého názoru pro čtenáře zajímavé.“ (s. 48)

⁷ „To nám ukazuje, že v instrukci nebyly správné záležitosti vyspecifikovány, zato ekonomické otázky, byly důkladně ošetřeny. Důvod je jasný a několikrát zmiňovaný, komoře šlo především o peníze.“ (s. 73). Dále: „Závěrem tohoto shrnutí mi nezbyvá než konstatovat, že norma (instrukce) byla plně funkční v oblastech finanční správy panství. S přihlédnutím k faktu, že panství bylo touto dobou více jak 100 let v držení komory, je logické, že

Závěrem tedy nutno zkonstatovat, že autor zdaleka nevyužil potenciálu, který zvolené prameny a jejich poctivá analýza, kritika i odpovídající interpretace nabízejí. Předložená tvrzení jsou velmi neblaze ovlivněna nahodilým výběrem příkladů, na nichž se snaží ilustrovat realitu na pardubickém komorním panství, aniž by je však zasadil do širšího kontextu. R. Strejček rovněž přeceňuje výpovědní možnosti své „sondy“ do úřední praxe hejtmana a dopouští se nepřipustných generalizací na místech, kde by bylo vhodné volit střídavě a věcná sdělení, podněcující spíše k budoucímu výzkumu, než k urychleným, „tvrdým“ závěrům. Mimo hodnocení záměrně ponechávám formální a do určité míry i stylistickou stránku, která by si rovněž zasloužila v řadě ohledů „dotáhnout.“

Ačkoli předložená práce s ohledem na výše uvedené skutečnosti nenaplnila všechny nároky kladené na statě tohoto typu, po dlouhém zvažování, s velkou mírou benevolence a zejména s ohledem na autorovo úsilí, které věnoval zpracování pramenné materie, doporučuji práci k obhajobě a, obhájí-li ji student odpovídajícím způsobem před komisí, navrhuji klasifikovat ji známkou dobře.

Pardubice, 9. května 2017

PhDr. Zuzana Vlasáková

otázka financí byla za tu dobu dovedena k dokonalosti.“ (s. 73, vždyť i některé z autorem jmenovaných případů ukazují, že ani finanční stránka nebyla „dovedena k dokonalosti“, mimo to není jasné, zda v tomto případě autor hovoří o normativní či praktické stránce věci). Další případ: „Ve všech případech poručení měl hejtman omezenou pravomoc a řešení případlo České komoře. Z toho tedy vyplývá, že hejtman byl pouze jakýmsi „prostředníkem“ správy panství.“(s. 74, hejtman rozhodně měl určité rozhodovací pravomoci, nesmíme však zapomínat, že sami úředníci se v některých případech přímému rozhodování vyhýbali právě proto, aby, zejména ve sporných případech, nepřebírali plnou odpovědnost za konečné rozhodnutí).